

DIN ISTORIA FILIALELOR ARDELENE ALE SOCIETĂȚII ORTODOXE NAȚIONALE A FEMEILOR ROMÂNE

Anemari Monica Negru *

Abstract: *The present paper begins with a short presentation of the origins of the National Orthodox Society of Romanian Women (May 1910) and of its first years of activity (status, initiatives and achievements: kindergardens, schools, girls' institutes, dormitories, libraries). In June 1919, delegates from all the historical provinces attended the National Orthodox Society of Romanian Women's assembly and congress, which took place in Bucharest. In the context of the Great Union, between 1919 and 1925, women from Transylvania, with the support of priests, founded the first branches of this association in Sebeșul Săsesc, Cluj, Târgu Mureș, Mehadia, Arad, Sibiu, Timișoara, while in the following years they founded new branches in other cities and villages.*

The women who were members of these branches contributed to the foundation of new kindergardens and schools. Besides, they organized fundraising events for building Orthodox churches, as well as for organizing Christian and national celebrations. Branch leaders attended the society's annual assemblies and congresses, where they presented reports and work programs. Thanks to their work, achievements and dedication, many members of the Transylvanian branches of the National Orthodox Society of Romanian Women, such as Catinca Bârsan, Aurelia Pipoș, Elena Popescu-Voitești, Eugenia Tordășianu, Elena Goldiș, Lucreția Murășianu, Cornelia Chiticeanu, are authentic models of Romanian feminism.

Keywords: branches, association, women, assemblies, Orthodox Church.

I. Introducere în istoria Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române

Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (SONFR) a fost o asociație socio-culturală fondată de o elită feminină, în mai 1910, la București și extinsă în toată țara de către alte femei active și inovative, care au promovat educația națională și religioasă, în special a fetelor, a copiilor săraci, orfani, asistența medicală în anii de război¹. Conform *Statutelor SONFR*² scopul societății era: „dezvoltarea culturii și educației copiilor români din punct de vedere religios și național, așa precum cere interesul patriotic”.

Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române era o asociație formată din organe de conducere și administrație generale (Comitetul Central, Adunarea Generală și Congresul societății) și organe de administrație locale (comitete parohiale și comitete filiale). Prima

* Prof. gr. I, consilier superior la Arhivele Naționale ale României; e-mail: amonicanegru@yahoo.com.

¹ Surse bibliografice despre istoria SONFR: Paraschiva Căncea, *Mișcarea pentru emanciparea femeii în România*, București, Edit. Politică, 1976; Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*, București, Edit. Meridiane, 2003, Elvira-Ecaterina Ivănescu, *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (1910–1948, 1990–2001)*, Craiova, Edit. Universitaria Craiova, 2001; Idem, Elvira-Ecaterina Ivănescu, Margareta Vlad, *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române-Iași (1910–2010)*, Edit. PIM, 2010; Culegeri de documente: Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc: antologie de texte: 1838-1929*, Iași, Edit. Polirom, 2002 și *Din istoria feminismului românesc: studiu și antologie de texte (1929-1948)*, Iași, Edit. Polirom, 2006; Anemari Monica Negru, *Din Istoria Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2016; Idem, *Alexandrina Cantacuzino și mișcarea feministă din anii interbelici*, vol. II, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2019.

² „Monitorul Oficial al României”, nr. 517 din 17 februarie 1911, p. 10652-10653.

președintă a fost Anastasia Filipescu, iar din 1918, Alexandrina Gr. Cantacuzino, rolul de casieră l-a îndeplinit Zoe Râmniceanu, iar cel de secretară Maria Glogoveanu. Direcția centrală a societății era la București și, treptat, s-au înființat numeroase filiale, adică organizații dependente, în diverse localități din țară. La început au fost create filiale pe lângă bisericile din București, apoi în orașe și sate din Muntenia și Moldova. Prima sucursală a fost întemeiată la Ploiești, de Lelia Candiano, soția generalului Alexandru Candiano-Popescu³.

În ceea ce privește numărul și localizarea acestor filiale, într-un raport, Alexandrina Gr. Cantacuzino preciza că SONFR a reușit să organizeze, până în anul 1922, 40 de filiale. Dintre acestea, doar 29 au supraviețuit Primului Război Mondial, iar după 1918 au fost înființate șase filiale în Transilvania și trei în Basarabia⁴. În perioada existenței sale, SONFR a organizat până la 70 de filiale urbane, rurale și parohiale⁵, mai puține însă în Transilvania și Banat decât în restul țării, situație care a fost explicată de Alexandrina Gr. Cantacuzino prin efectele propagandei catolice. Pe de altă parte, în multe așezări din Ardeal, femeile aveau propriile organizații locale, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *Reuniunile* (la Brașov în 1850, Lugoj – 1863, Deva – 1866, Sibiu – 1881, Cluj – 1888 ș.a.), care au inițiat diverse acțiuni caritabile, educative, culturale.

În timp însă filiale ale SONFR s-au format în toată țara, iar acestea respectau un *Regulament pentru județe*⁶, care obliga membrele să trimită Comitetului Central copii după procesele verbale emise, $\frac{3}{4}$ din banii încasați, o dare de seamă anuală amănunțită și să ceară avizul în cazul deschiderii unei școli sau biblioteci.

În anii '30, asociația se remarcase prin numeroase inițiative și se răspândise în toată țara prin cele 47 filiale înființate la: Arad, Bacău, Blaj, Botoșani, Buzău, Beiuș, Bârlad, Brăila, Bistrița-Năsăud, Câmpeni, Cluj, Chișinău, Câmpulung, Călărași, Curtea de Argeș, Craiova, Caransebeș, Dorohoi, Diciosânmartin, Dumbrăveni, Focșani, Galați, Giurgiu, Gherla, Huși, Letea Nouă, Mehadia, Orșova, Odorhei, Oradea, Ploiești, Piatra-Neamț, Roșiori de Vede, Roman, Sulina, Sibiu, Slatina, Sebeș, Tighina, Târgu Ocna, Tecuci, Turda, Timișoara, Turnu-Severin, Târgoviște, Târgu Mureș, Vaslui⁷.

La Arhivele Naționale se păstrează un mare și complex fond SONFR, în cantitate de 1665 unități arhivistice – dări de seamă, rapoarte, programe, adrese, invitații, testamente, scrisori, fotografii, registre, diverse afișe, anuare, monografiile despre situația și activitatea școlilor, a institutelor societății – din perioada anilor 1910-1948, scrise în limbile română (majoritatea), franceză, engleză și germană.

II. Geneza și primele realizări ale filialelor ardelenale ale SONFR (1919-1925) din perspectiva documentelor păstrate la Arhivele Naționale

Alexandrina Gr. Cantacuzino, lidera SONFR în perioada 1918-1944, a fost o promotoare constantă a idealului unității românilor: „Prima noastră grijă din 1910 a fost să

³ Alin Ciupală, *op. cit.*, p. 89.

⁴ Arhivele Naționale ale României [infra: ANR], Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale [infra: SANIC], Fond *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, A. Comitetul Central* [infra: SONFR], dosar 38/1922, f. 13–24.

⁵ *Ibidem*, dosar 94/1932, f. 125.

⁶ *Ibidem*, dosar 2/1911, f. 67.

⁷ *Ibidem*, dosar 125/1935, f. 100.

stabilim legături strânse cu asociațiile culturale din Ardeal, Banat, Basarabia și Bucovina și cu frunțașii provinciilor alipite pentru o cooperare mai strânsă în vederea idealului sfânt ce ne însuflețea. Sprijinul dat de noi după începerea războiului mondial fraților ardeleni, refugiați la vatra noastră este destul de cunoscut: sărbătorirea Nașterii Domnului, din 1915 și 1916, când 400 de frunțași ardeleni se găseau întruniți sub scutul Societății Ortodoxe, împreună cu domni Goga, părintele Lucaci, părintele Imbroane, dl. Voicu Nițescu și alții, sunt mărturia sentimentelor noastre frățești. Tot atunci împărțeam ajutoare în valoare de 300.000 lei la femei sărace ardelenale, refugiate în Capitală. De asemenea, am împărțit soldaților din spitalele din Brașov, Cluj, Sibiu, haine, rufe, bani de sfintele sărbători, punând la dispoziția doamnelor Baiulescu și Catinca Bărsan donații în acest scop”⁸.

În anul 1913, la 26 mai, la Iași, a avut loc adunarea generală a SONFR, unde s-a analizat „starea politică și culturală de nesuferit” a românilor din Transilvania⁹ și s-a adoptat o moțiune de condamnare a politicii antiromânești a guvernului maghiar și de susținere a drepturilor naționale (vezi Fig. nr. 1).

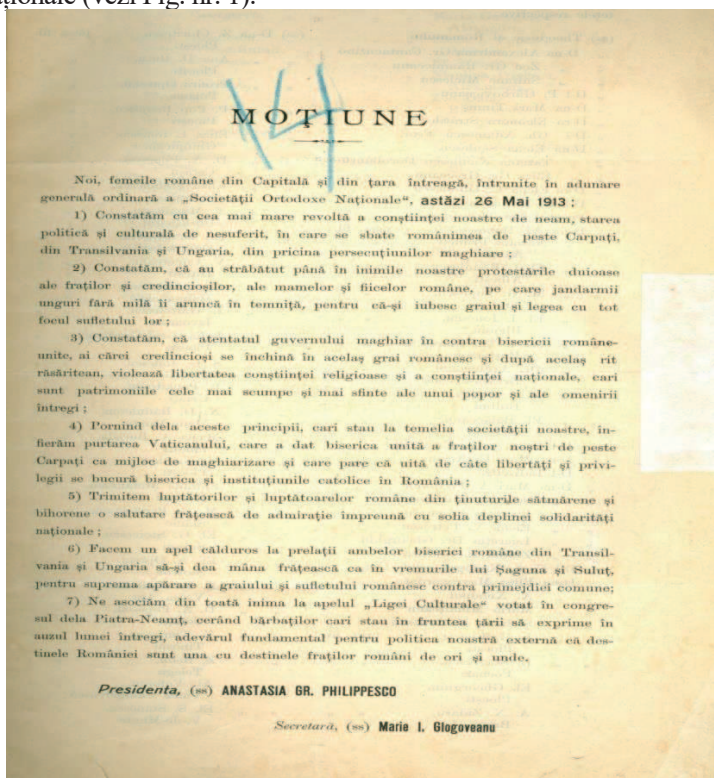


Fig. nr. 1: 1913, mai 26, Iași. Moțiunea SONFR adoptată în Adunarea generală de la Iași.
(Sursa: ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 13, f. 1)

⁸ *Dezbaterile Adunării generale și ale Congresului de la Cluj, sala Teatrului Național, 24 și 25 aprilie 1926, în Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, Dare de seamă a Comitetului Central septembrie 1924-1925, București, Edit. „Curierul Judiciar”, 1927, p. 25-26.*

⁹ ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 13/1913, f. 1.

În contextul Primului Război Mondial și a Marii Uniri, femeile din SONFR trimiteau un apel către compatrioatele lor din Ardeal: „Chemare către surorile noastre din Transilvania și Ardeal. De la inima noastră la inima voastră.

În înfrigurarea în care am trăit trecând prin foc, sânge și umilire, numai credința în dreapta cauză a neamului nostru ne-a dat nădejdea și puțința să le înfruntăm toate pentru a trăi aceste clipe dumnezeiești, în care lacrimile de veacuri ale unui neam întreg se ridică astăzi ca roua binecuvântată îmbelșugând pământul sfânt al României Mari. În bucuria mare a acestor zile, cea dintâi gândire a noastră este către voi, prea scumpe surori, care ați știut prin atâtea jertfe și statornicie să făuriți o țară liberă pentru toți fii noștri. Acum însă alte mari îndatoriri ne cheamă pe toate la muncă pentru înălțarea falnicei noastre României. Noi vă asigurăm de dragostea noastră nesfârșită și de dorul mare ce avem ca unite în cuget și simțire toate laolaltă, mână în mână, să muncim pentru propășirea poporului nostru și al binelui obștesc. Așteptăm ceasul frumos când vom putea să vă avem în mijlocul nostru pentru a vă sărbători din toată inima”¹⁰.

Mai multe *Reuniuni ale Femeilor Române* din Ardeal au trimis răspuns cu mulțumiri și calde sentimente, de exemplu, Catinca Bârsan, o lideră activă a femeilor din Sibiu, scria Comitetului societății: „În posesiunea prețuitei dvs. scrisori din 27 decembrie 1918, nr. 108, transmisă nouă prin dna Maria B. Baiulescu, prezidenta Uniunii Femeilor Române de dincoace de Carpați. Vă rugăm să primiți profunda noastră mulțumire pentru gingașa aducere de aminte și pentru salutul călduros în bucuria zilelor mari, de care bunul D-zeu ne-a învrednicit, văzând înfăptuirea visului părinților noștri pentru întregirea neamului. Vă rugăm totodată, să primiți asigurarea noastră, că suntem gata să conlucrăm întotdeauna, din tot sufletul, pentru propășirea poporului nostru și a binelui obștesc”¹¹.

La 25 mai/7 iunie 1919, membrele SONFR au organizat la București prima lor reuniune postbelică – adunarea generală, apoi congresul anual al societății¹² – în localul Institutului din strada Principatele Unite nr. 63, invitate fiind delegatele asociației *Reuniunii Femeilor Române din Transilvania, Bucovina și Basarabia*. S-a vorbit mult despre unire, despre crearea României Mari¹³. Președinta Alexandrina Gr. Cantacuzino a salutat numeroasele delegații venite din toate colțurile țării, între care: Catinca Bârsan și Eugenia Tordășianu din Sibiu, Maria Baiulescu din Brașov, Aurelia Pipoș și părintele Lupaș din Cluj, părintele Coriolan Buracu din Mehădia, dr. Rațiu de la Turda, Aspasia Luta din Bucovina (vezi Fig. nr. 2).

Primul congres postbelic al SONFR s-a desfășurat sub președinția Mitropolitului Pimen al Moldovei și Sucevei și cu participarea unor miniștri – George Mărzescu, Ștefan Cicio Pop, Vasile Goldiș –, a primarului Capitalei, Emil Petrescu. Mitropolitul Pimen a

¹⁰ *Apelul Societății Ortodoxe către femeile române din Ardeal*, în *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, Darea de seamă a Comitetului Central pe anul 1916, 1917, 1918, 1919*, Tipografia Poporul, București, 1920, p. 98.

¹¹ *Răspunsul diferitelor reuniuni ale femeilor române din Ardeal*, în *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, Darea de seamă a Comitetului Central pe anul 1916 ...*, p. 99.

¹² ANR, SANIC, fond SONFR, dosar 14, f. 15, registru, manuscris.

¹³ Elvira–Ecaterina Ivănescu, *Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române (1910–1948, 1990–2001)*, Craiova, Edit. Universitaria Craiova, 2001, p. 19.

propus, iar membrele societății au acceptat să înceapă programul de ridicare a Bisericii Neamului la Mărășești, unde să fie păstrate osemintele soldaților jertfiți pentru patrie¹⁴. Eugenia Tordășianu, delegata femeilor din Sibiu spunea atunci că: „[...] 11 reuniuni din Transilvania prin 30 delegate ale lor iau parte la adunarea de astăzi, care este prima zi de sărbătoare a sufletului românesc după veacuri de chinuri și suferințe. Femeia a crescut generațiile cu proverbul: Românul este în putere și Românul în veci nu piere și astăzi vedem câtă dreptate a avut, spune, am venit să vă mulțumim pentru sprijinul dat fraților prizoniți și pentru a-i îmbărbăta cei care mai sângeră și astăzi, arată rostul reunitărilor din Transilvania care au întărit biserica, școala, au păstrat limba și datinile”¹⁵.



Fig. nr. 2: 1919, iunie 6, București. Adunarea generală a tuturor filialelor SONFR, cu participarea membrilor din țările alipite: Catinca Bârsan, președinta femeilor române din Sibiu, doamna Cernea, președinta Reuniunii femeilor române din Făgăraș, S.S.P. Lupașcu din Seliște, doamna Rațiu de la Turda, dna Ranța de la Cluj, dna președintă a femeilor române din Bucovina, dna Dicescu, dna Razu din Basarabia și doamnele președinte ale femeilor române din Banat și Maramureș.
(Sursa: Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, *Dare de seamă a Comitetului Central pe anul 1916, 1917, 1918, 1919*, București, Tipografia „Poporul”, 1920, p. 46, în Biblioteca ANR).

După Marea Unire, documentele arhivistice arată că SONFR a izbutit să întemeieze filiale, chiar din primii ani după război și în Transilvania, Banat, Crișana, la Sebeșul Săsesc, Cluj, Târgu Mureș, Arad, Mehadia, Sibiu, Timișoara¹⁶.

¹⁴ *Raportul Comitetului Central de la 1 noiembrie 1918 – 1 noiembrie 1919*, în Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, *Darea de seamă a Comitetului Central pe anul 1916 ...*, p. 17.

¹⁵ ANR, SANIC, fond SONFR, dosar 14/1913-1916, 1924, f. 18-19, registru, manuscris.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 263.

Una dintre primele filiale întemeiate de SONFR în Transilvania a fost cea de la **Sebeșul Săsesc**¹⁷. Înființată la 21 septembrie 1919, avea 209 membri, iar din comitetul de conducere făceau parte: președintă Maria Berghezan, vice-președintă Elena Cișmacin, secretar preot Morariu, casieră Eugenia Opincariu.

Filiala SONFR de la Sebeșul Săsesc a rămas în istorie prin numeroase și constante realizări. În 1921, o altă lideră a filialei, Maria dr. Stanca și secretarul, prof. Ioan Vulcatin au semnat un raport de activitate, adresat președintei SONFR, Alexandrina Gr. Cantacuzino, în care prezintă activitatea asociației: strângere de fonduri pentru acte de binefacere, prelegeri populare, înființarea unei grădinițe, îngrijirea mormintelor eroilor, împărțirea de ajutoare elevilor¹⁸.

Într-o dare de seamă asupra activității filialei Sebeșul-Săsesc în anul 1922, prezentat la congresul SONFR de la București, se menționa realizarea unui curs de vopsit cu materii accesibile (plante, coji de nucă), o cantină școlară, șezători, discursuri populare și concursuri la școlile locale¹⁹. În acest raport, semnat de președinta Maria Berghezan și părintele V. Oană, secretarul filialei, s-a evidențiat că asociația s-a înființat fără fonduri, numai cu darul de muncă a membrilor săi, iar membrele societății au reușit să dăruiască la 60 eleve sărace ghete, haine și alte daruri, au ajutat femei neputincioase, au împodobit de Paști cele două biserici, au ținut prelegeri populare etc. și astfel au strâns 49.000 lei²⁰.

Organizarea filialei **Cluj** a început din anul 1919, din inițiativa doamnei Rosette general Petala²¹, având ca scop restaurarea bisericeții românești din oraș. În cursul lunii august, s-a lansat lista de subscripție de către Societatea Ortodoxă și s-a obținut suma de 40.000 lei pentru înzestrarea cu toate cele necesare, ca odăjdii ale bisericii românești și construirea unei catedrale.

Filiala SONFR de la Cluj a fost înființată la 14 aprilie 1920, cu sediul în str. Iuliu Maniu²². Ședința de constituire a filialei Cluj a avut loc în casa Rosettei Petala, cu participarea arhimandritului Nicolae Ivan, care a susținut unitatea asociației și formarea la Cluj a unei filiale a SONFR, deși s-au exprimat și alte opinii – doamnele profesoare Ghidionescu și Elena Popescu-Voitești susținând ideea unei societăți independente²³. Din primul comitet ales au făcut parte: Rosette general Petala, președintă, Sofia gen. Anastasiu și arhimandritul Nicolae Ivan, vice-președinți, Elena Popescu-Voitești, secretară, colonel Gh. Vlădescu, casieră²⁴. Documentele²⁵ amintesc și de *membrii de încredere* ai SONFR: prof. dr. Ioan Lupaș, prof. Sextil Pușcariu, prof. dr. Silviu Dragomir, prof. Marin Ștefănescu ș.a.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 53, f. 38.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 1112, f. 8 f., v., manuscris.

¹⁹ *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române 1 noiembrie 1921-1 noiembrie 1922*, București, Tipografia Dorneanu, 1924, p. 57.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Rosette Maria Petala (1876-1921), fiica generalului Constantin Pilat, căsătorită cu Nicolae Petala, un general cu rol important în Primul Război Mondial.

²² ANR, SANIC, fond SONFR, dosar 53, f. 57.

²³ *Ibidem*, dosar 841, f. 14v, dosar 843, f. 34, manuscrise.

²⁴ *Ibidem*, f. 15.

²⁵ *Ibidem*, dosar 843, f. 34v, manuscris.

La a doua ședință a filialei Cluj, din august 1920, a participat și Alexandrina Gr. Cantacuzino, care a promis ajutor financiar, iar în septembrie, Elena Popescu Voitești anunța formarea unui cor bisericesc, din membrii societății²⁶. Până la sfârșitul anului a fost reparată și restaurată vechea biserică ortodoxă.

Alte ședințe ale filialei Cluj au avut loc la 17 mai (au participat și delegate din București: Alexandrina Gr. Cantacuzino, Zoe Râmnicănu, Elena Săulescu), 7 octombrie și 10 decembrie 1921, cu discuții privind strângerea de fonduri pentru construirea catedralei²⁷. La 12 februarie 1922 s-a desfășurat ședința filialei Cluj, cu participarea Elenei Odobescu, delegata SONFR, care a lăudat realizările asociației, activitățile inițiate pentru strângerea de fonduri pentru repararea vechii biserici și ridicarea catedralei. La această ședință s-a ales noul comitet, președinta Maria general Florescu²⁸ (în ianuarie 1921, murise Rosette Petală și, în semn de respect, locul de președintă a SONFR a rămas gol un an). În darea de seamă prezentată la ședință se menționau cele două scopuri ale filialei: repararea bisericii vechi și ridicarea unei catedrale la Cluj, întocmirea unor liste de subscripție²⁹.

Delegate ale filialei Cluj au participat la toate adunările și congresele anuale ale SONFR, de exemplu, la congresul din 4 iunie 1922, Aurelia Pipoș a invitat participanții să ia parte la punerea pietrei de temelie a *Catedralei tuturor românilor*³⁰.

Membrele filialei Cluj au participat la festivitățile de punere a temeliei clădirii Catedralei în ziua de 20 septembrie 1923³¹. În aprilie 1924, în comitetul de conducere au fost alese doamnele: Sylvia Comșa, președintă, Elena Popescu-Voitești și Vetura O. Ghibu, vice-președinte, Letiția Sava, casieră, iar una dintre membrele active a fost Elena Ștefănescu Goangă³². Lista membrilor cotizante păstrează numele și adresa a 186 contribuitori³³.

La 8 iunie 1924, la congresul SONFR de la Craiova, Alexandrina Gr. Cantacuzino prezenta un raport în care aprecia realizările femeilor de la Cluj: „Suntem deci fericiți că, tot prin inițiativa noastră, s-a făcut marea mișcare pentru ridicarea în Clujul, fosta cetate ungurească, a marelui locaș de credință al ortodoxismului român”³⁴.

În anii interbelici, SONFR Cluj a organizat conferințe cu subiect moral religios, de exemplu cele din martie 1925³⁵, susținute de profesori universitari – dr. Ioan Lupaș, *Reforma cea mai necesară*, Vladimir Ghidionescu, *Psihologia religioasă*, Gheorghe Bogdan-Duică, *Conștiința religioasă și conștiința morală*, Victor Stanciu, *Cât de minunate sunt lucrurile tale*

²⁶ *Ibidem*, dosar 843, f. 35.

²⁷ *Ibidem*, dosar 843, f. 36.

²⁸ *Ibidem*, dosar 842, f. 2-3, manuscris.

²⁹ *Ibidem*, dosar 701, f. 5, manuscris.

³⁰ *Ibidem*, dosar 14, f. 41.

³¹ *Ibidem*, dosar 14, f. 81-90, registru, manuscris; dosar 45/1924, f. 15-24.

³² *Ibidem*, dosar 843, f. 2, manuscris.

³³ *Ibidem*, dosar 53, f. 57, manuscris.

³⁴ Din raportul prezentat de Alexandrina Cantacuzino la congresul SONFR din 8 iunie 1924, la Craiova, în: ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 45, f. 15-24.

³⁵ *Ibidem*, dosar 843, f. 30, manuscris; *Raportul Secretarului despre activitatea filialei în anul 1925-1926 către Adunarea Generală a Societății ținută la 24 aprilie 1926*, în Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, *Dare de seamă a Comitetului Central septembrie 1924-1925*, București, Edit. „Curierul Judiciar”, 1927, p. 30.

– sau cele din mai 1925 (vezi Fig. nr. 3), serate etnografice, concerte religioase, vânzarea de măștișoare, ajutor pentru zidirea catedralei ortodoxe din Cluj.

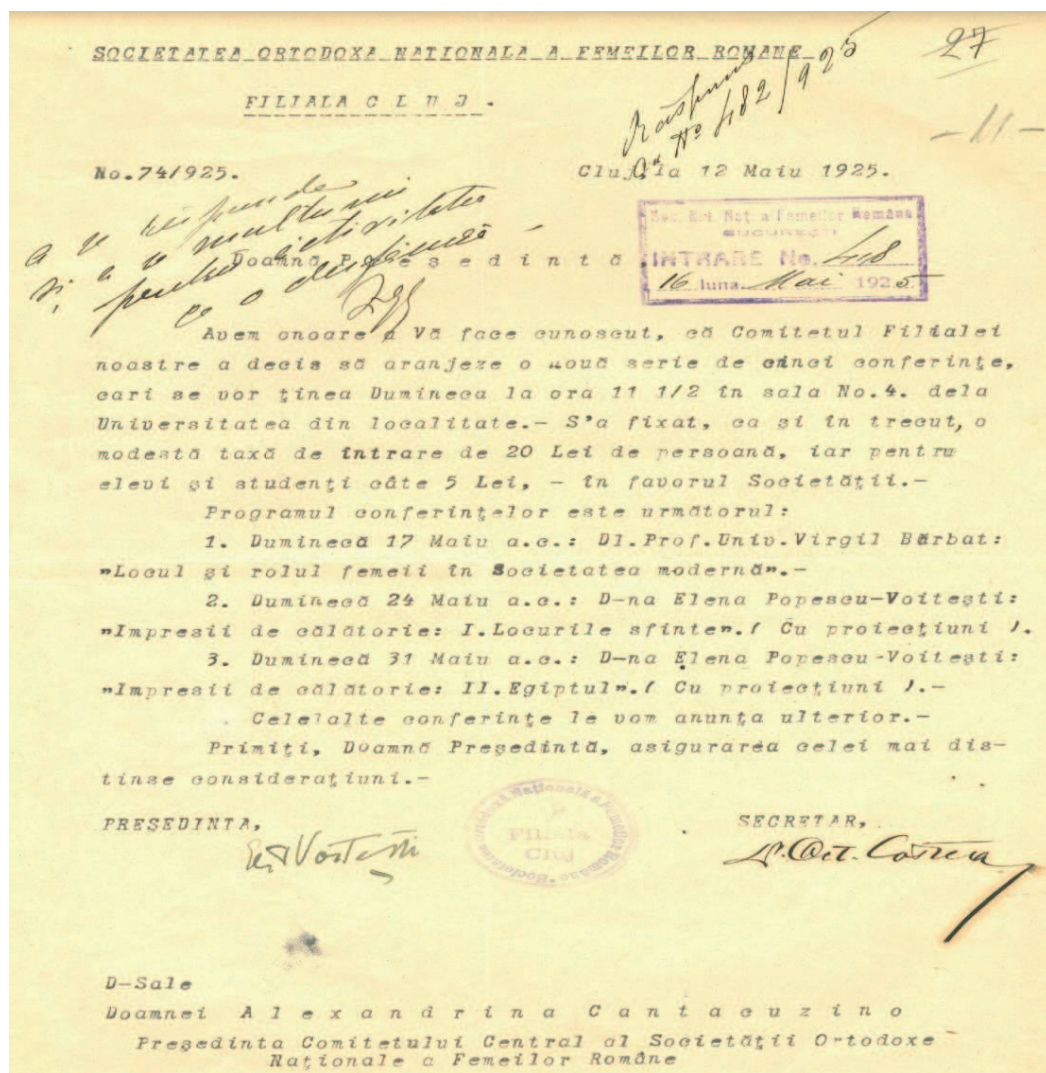


Fig. nr. 3: 1925, mai. Conferințe organizate de membrele filialei SONFR din Cluj. (Sursa: ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 843, f. 11).

În anul 1926, în zilele de 24-26 aprilie, membrele filialei Cluj au organizat adunarea și congresul anual al SONFR³⁶ în sala Teatrului Național. A avut loc și conferința profesorului Caracostea despre *Creștinismul în poezia română* și s-au împărțit premii pentru studiul

³⁶ *Ibidem*, dosar 181, f. 24

religiei. În a treia zi a reuniunii, membrele filialei Cluj au invitat participanții la vizitarea Clujului și la o excursie în Turda.

O filială parohială a SONFR a fost înființată și la **Târgu Mureș**, în ziua de 9 martie 1920³⁷, iar adunarea de constituire a avut loc la 9 noiembrie 1920³⁸ (vezi Fig. nr. 4), sub președinția protopopului Ștefan Russu. Filiala avea sediul în str. Șaguna 14, erau 109 membre cotizante³⁹. Liderele ei au fost Lucreția colonel Antonescu, Marioara colonel Berindei, Rozalia Russu, Maria Georgescu, Silvia Roșca, iar vice-președintele Ștefan Russu s-a remarcat printr-o activitate constantă la conducerea comitetului parohial în anii interbelici. În condițiile demisiei sau plecării din oraș a mai multor membre din comitet, în noiembrie 1925, s-a constituit un nou comitet, care a reușit să pună temelii unei biserici ortodoxe⁴⁰.

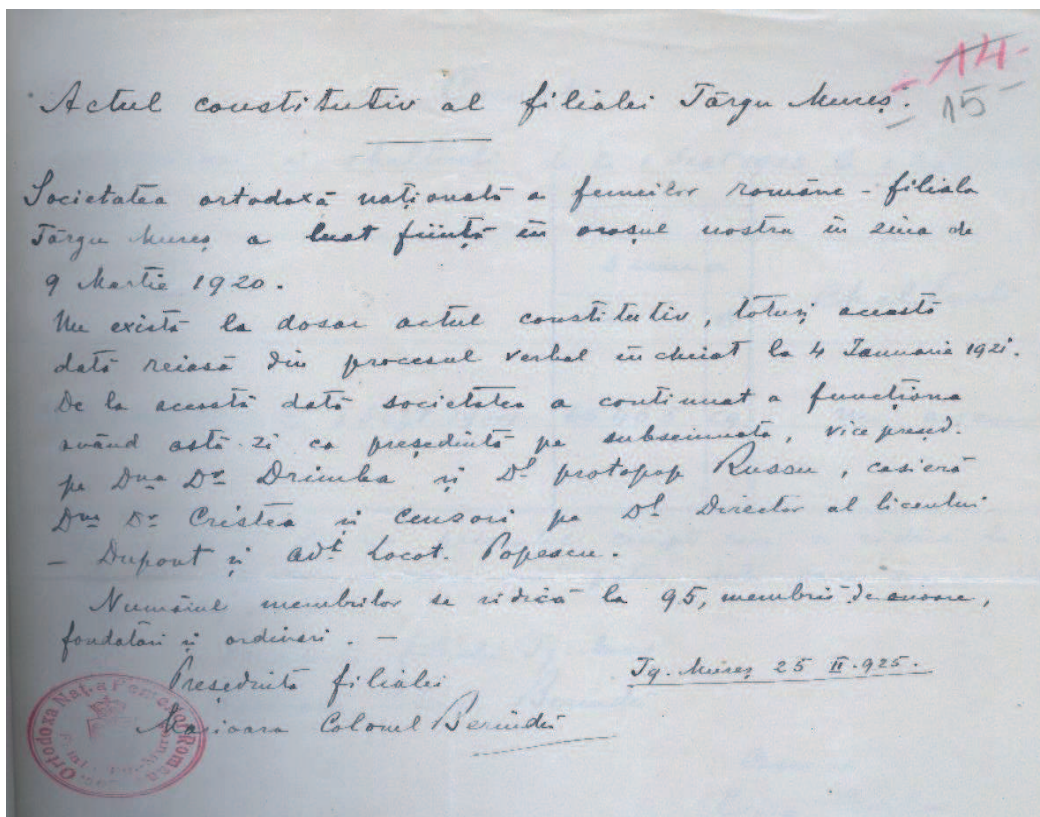


Fig. nr. 4: 1925, februarie 25. Despre actul de constituire a filialei Turda a SONFR și liderele ei. (Sursa: ANR, fond SONFR, dosar 1185, f.15)

³⁷ *Ibidem*, dosar 1185, f. 15, manuscris.

³⁸ *Ibidem*, dosar 1184, f. 5, 6, manuscris.

³⁹ *Ibidem*, dosar 53, f. 105.

⁴⁰ *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române noiembrie 1923 – noiembrie 1924*, București, Edit. „Curierul Judiciar”, 1926, p. 71.

O filială a SONFR a fost atestată și la **Arad**, unde un rol important a avut baroneasa Hortensia Papp, care a militat pentru întemeierea unei asociații afiliate încă din 1920⁴¹, iar părintele Ioan amintea de ședința de constituire din 24 ianuarie/6 februarie 1921⁴². Într-un proces verbal din 21 iunie 1921, încheiat la o ședință a acestei filiale, s-au notat discuțiile dintre participanți – Principesa Alexandrina Gr. Cantacuzino, primarul Robu, Vasile Goldiș, baroneasa Hortensia Popp. Alexandrina Gr. Cantacuzino amintea de dificultatea găsirii unui local pentru filiala Arad și propunea alte activități membrilor, precum organizare de cursuri pentru lucrătorii din fabrici „predându-se a) Carte pentru inculți, b) limba română pentru ceilalți”, inclusiv populației străine în fabrici, iar dl. Goldiș comenta că în primul rând societatea trebuie să se ocupe să nu fie printre români analfabeți⁴³. Într-o scrisoare din 2 iunie 1922, adresată Alexandrinei Cantacuzino de baroneasa Hortensia Papp, președinta filialei și Adela Negrescu, secretara, era solicitat sprijin pentru deschiderea unui cămin de băieți⁴⁴. Până în 1926 însă, asociația nu a reușit să-și atingă obiectivele, deci demersurile au continuat și în anii următori - în arhive se păstrează un istoric al activității filialei Arad din 1928 până în 1943⁴⁵. Liderile filialei Arad care apar în documentele arhivistice au fost: Elena Goldiș, președintă, Vetura Sârbu, vice-președintă, Ana Cornea, secretară⁴⁶. De asemenea, în arhiva acestei filiale s-a păstrat și un proces verbal care atestă înființarea unei asemenea societăți și la Curtici, în ianuarie 1921⁴⁷, președintă fiind Domnica Ispravnic⁴⁸.

Documentele arhivistice atestă existența unei filiale deosebit de active a SONFR la **Mehadia**⁴⁹, județul Caraș-Severin, înființată la 29 iunie 1920, cu sediul în str. Principală. Din comitetul de conducere făceau parte: Cornelia Chiticeanu, președintă, preotul Coriolan Buracu – vicepreședinte, Alexandrina Dumitriu, secretară, Livia Guleran, casieră, iar pe lista membrilor cotizante semnav 123 de persoane. Membrele filialei au reușit să deschidă o grădiniță⁵⁰, au activat pentru strângere de fonduri destinate mormântului generalului Nicolae Cena⁵¹, au organizat excursii în locuri istorice din Banat (vezi Fig. 5). Filiala Mehadia a fost

⁴¹ *Ibidem*, dosar 659, f. 8, manuscris; *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române 1 noiembrie 1919-1 noiembrie 1920*, București, Tipografia Cultura, 1921, p. 8.

⁴² Articolul *Discursul P. S. Sale părintele nostru episcop Ioan la adunarea de constituire a SONFR filiala Arad*, din revista „Biserica și Școala”, Nr. XLV, în: ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 652, f. 39.

⁴³ ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 653, p. 27-28, manuscris.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 653, f. 10-11, manuscris.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 659, f. 8-28, manuscris.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 659, f. 29.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 652, f. 33.

⁴⁸ *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române 1 noiembrie 1919-1 noiembrie 1920*, București, Tipografia Cultura, 1921, p. 7.

⁴⁹ ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 53, f. 95, manuscris.

⁵⁰ *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române 1 noiembrie 1921-1 noiembrie 1922*, București, Tipografia Dorneanu, 1924, p. 21.

⁵¹ Nicolae Cena (1844-1922) a fost ofițer al Armatei Imperiale și Regale Austro-Ungare, apoi general de divizie în România Mare, director al stațiunii Băile Herculane și arheolog. Cena a susținut preocupările unor societăți și asociații, precum *Societatea Ortodoxă a Femeilor Române* și a fost întemeietorul *Casinei Culturale* din Mehadia. A sprijinit mereu activitatea școlară, prin împărțirea de cărți, a contribuit la cumpărarea de cărți pentru biblioteca parohială. A făcut săpături pe locul numit *Zidina* unde fusese castrul roman *Ad Mediam*, unde unde a descoperit o serie de monede, documente religioase, profane, inscripții, statui pe care le-a adunat. De asemenea, a construit macheta castrului roman *Ad Mediam*.

vizitată de Alexandrina Gr. Cantacuzino și de alte lidere SONFR, precum Margot Oromulo din Craiova, care au apreciat realizările membrilor acestei organizații⁵².

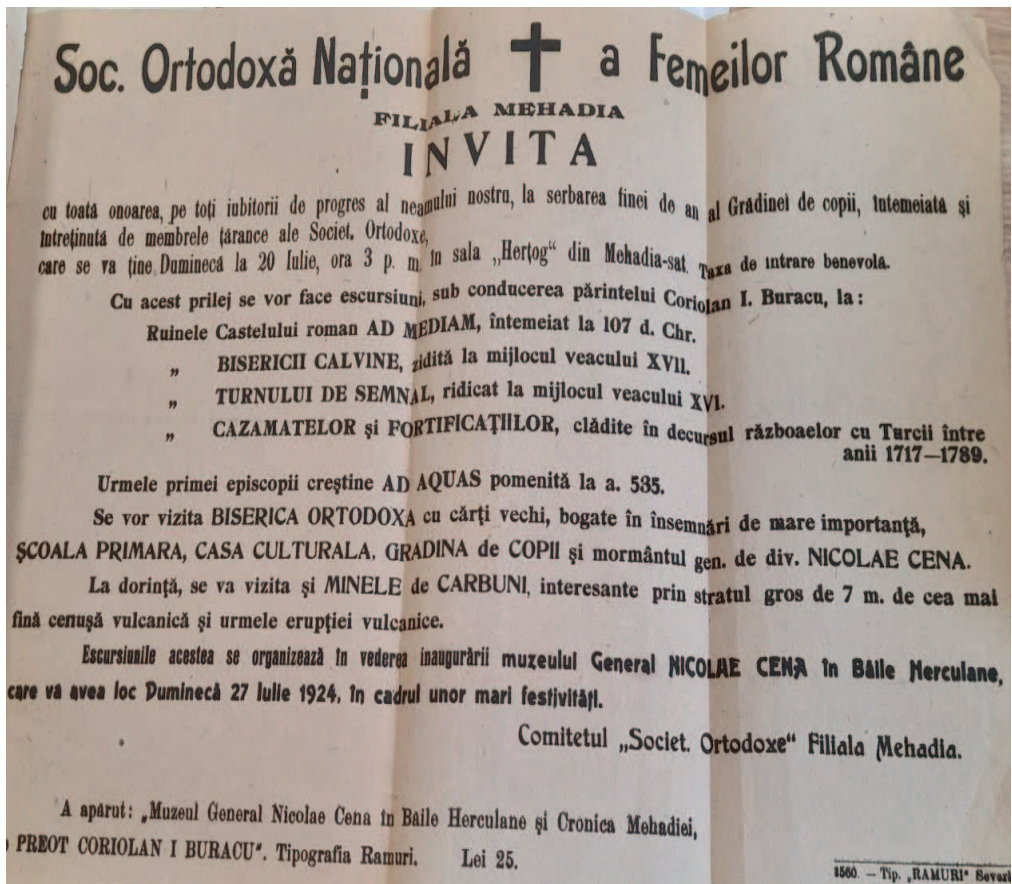


Fig. nr. 5: Activități ale filialei Mehadia din anul 1924. (Sursa: ANR, Fond SONFR, dosar 1043).

La congresul SONFR din 23 iunie 1923, la Galați, delegata filialei Mehadia, Alexandrina Dumitriu amintea de grădinița de copii a asociației, care s-a deschis la 9 noiembrie 1922 cu 29 copii, apoi numărul lor a crescut la 44, iar numărul membrilor filialei a ajuns la nouăzeci și opt, care au dat serbări culturale pentru strângere de fonduri⁵³.

Iar la congresul SONFR din 8 iunie 1924, la Craiova, președinta filialei Mehadia menționa grădinița cu 70 de copii, deschiderea Casei Culturale „General Cena” cu 90 volume, sărbătorirea Duminicii Ortodoxiei și alte realizări⁵⁴.

⁵² *Dare de seamă a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române noiembrie 1923 – noiembrie 1924*, București, Edit. „Curierul Judiciar”, 1926, p. 51.

⁵³ ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 14, f. 51, manuscris.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 81-90, manuscris.

Secțiunea SONFR de la **Sibiu** s-a înființat din inițiativa Î.P.S.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și în prezența principesei Alexandrina Gr. Cantacuzino, care într-o reuniune din 3 noiembrie 1922 a invitat societatea sibiană să înființeze o filială, a donat noii societăți 5000 lei și a fost ales un comitet de inițiativă⁵⁵. Dar numai la 11 mai 1924⁵⁶ s-a ținut ședința de constituire formală a filialei SONFR Sibiu, fiind ales primul comitet de conducere: profesoara Eugenia Tordășianu⁵⁷, președintă (vezi Fig. nr. 6), Letiția Bologa, dr. G. Preda – vicepreședinți, prof. Maria Ștefănescu – preotul Pompei Morușca, secretari, Paraschiva Floașiu, casieră, s-a stabilit sediul în strada Brukenthal, nr. 17.

Pe lista membrilor cotizante semnau mai multe doamne – 275⁵⁸ în 1925, 287 în 1926⁵⁹, iar Eugenia Tordășianu prezenta în cadrul adunării SONFR din 1926 numeroase realizări ale membrilor: ajutoare bolnavilor din spitale, săracilor din oraș, conferințe educative și religioase, Duminica Ortodoxiei.



Fig. nr. 6: Eugenia Tordășianu, lidera filialei Sibiu în broșura „Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, filiala Sibiu”, la Congresul general din Sibiu, 1936. (Sursa: ANR, fond *SONFR*, dosar 163, f. 95)

Membrele asociației din Sibiu au fost deosebit de active și cu diverse inițiativă, precum organizarea unui curs catehetic pentru ucenici și tineret, slujbe la închisoare pentru ajutorul întemnițaților, cercul de lectură biblică, festivaluri pentru adunare de daruri cu ocazia

⁵⁵ *Ibidem*, dosar 1115, f. 46 f, v.

⁵⁶ *Ibidem*, dosar 53, f. 88, manuscris.

⁵⁷ Eugenia Iovescu-Tordășianu (1871-1938 sau 1937) s-a născut la Bozovici, într-o familie de grănicieri. Și-a făcut studiile în Austria și Ungaria, a fost învățătoare la liceul de fete din Sibiu, a făcut traduceri de manuale, a publicat lucrarea *Importanța științelor naturale în raport cu educațiunea femeilor*. S-a căsătorit cu Victor Tordășianu, președintele meseriașilor români din Sibiu, cu care a înființat și gestionat un fond pentru înzestrarea fetelor sărace. A fost delegată la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 și a votat pentru unirea românilor. În anii interbelici, ea a fost lidera filialei SONFR din Sibiu, unde a activat constant: a ținut conferințe și a împărțit cărți religioase copiilor silitori, a întemeiat cantina elevilor sărace, a organizat serbarea anuală „Ziua Mamei”.

⁵⁸ ANR, SANIC, Fond *SONFR*, dosar 53, f. 88, manuscris.

⁵⁹ Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române, *Dare de seamă a Comitetului Central septembrie 1924-1925*, București, Edit. „Curierul Judiciar”, 1927, p. 54.

sărbătorilor de Crăciun. De asemenea, au înființat un fond pentru clădirea unei capele la cimitirul ortodox.

La congresul SONFR din 1924, filiala Sibiu a fost reprezentată de părintele Pompeiu Marușca, directorul statisticii Mitropolitane din Sibiu, care a salutat în cuvinte de apreciere membrii SONFR și opera săvârșită timp de 14 ani. Părintele spunea că s-a constituit filiala la Sibiu pentru „sporirea rândurilor luptătorilor sufletului feminin al țării”, că se simte dator să „ajute la educarea vieții publice pe cărările drepte, ce duc la izbăvirea deplină”⁶⁰.

Filiala Sibiu a rămas în istorie prin organizarea de numeroase conferințe, festivaluri (de exemplu cele din postul Paștelui) (vezi Fig. nr. 7), sărbătorirea Duminicii Ortodoxiei, Ziua Mamei – în fiecare an la 30 mai –, concursuri de religie în școli, prin opera de caritate: ajutorarea bolnavilor și săracilor.

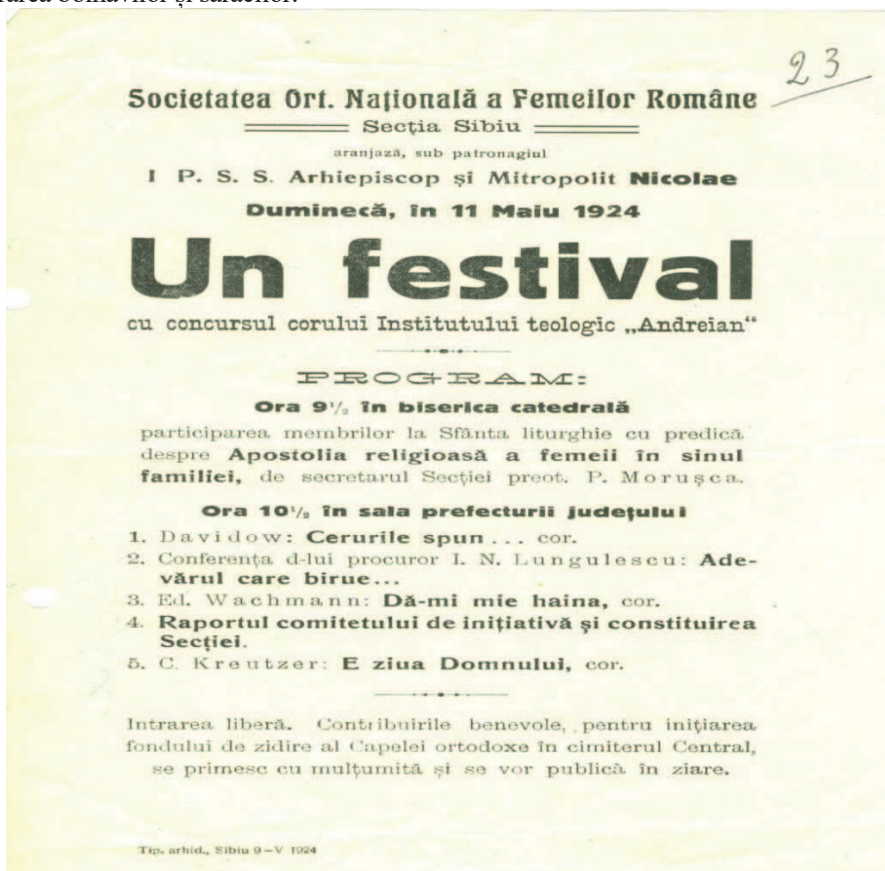


Fig. nr. 7: Festival organizat de filiala SONFR din Sibiu la 11 mai 1924.
(Sursa: ANR, Fond SONFR, dosar 1115, f. 23)

⁶⁰ ANR, SANIC, Fond SONFR, dosar 14, f. 70-77, registru, manuscris.

O filială a SONFR au înființat la 4 martie 1925 și femeile din **Timișoara**, cu un comitet format de Hermina Marta, aleasă președintă de onoare, Margareta Vâlcovici, președinta activă, preotul Ioan Imbroane, secretar⁶¹. Membrele filialei au organizat o serie de conferințe, finalizate cu concerte religioase⁶², participarea unor eleve la pelerinajul organizat de SONFR la Locurile sfinte⁶³.

În contextul complexității demografice a Transilvaniei, o inițiativă deosebită, cu profund impact social și național, a principesei Alexandrina Gr. Cantacuzino, a fost abordarea problemei minorităților. Ea a adresat un apel, la 30 august 1925, către asociațiile feminine minoritare din România, cerându-le să participe la o reuniune, într-un oraș din Transilvania sau la București, unde să-și exprime revendicările cu privire la protecția femeii și copilului, problemele școlare și educative, pe care să încerce să le rezolve împreună cu româncele⁶⁴.

În acest context a fost organizat și congresul Consiliului Național al Femeilor Române⁶⁵ (prezentat și în ziarul „Universul” din 24 octombrie 1925)⁶⁶, deci un prim congres româno-minoritar al asociațiilor feministe din România. Răspunzând la apelul Alexandrinei Cantacuzino, la 25 octombrie 1925, la București, s-au întrunit 65 de delegate, reprezentând majoritatea organizațiilor femeilor minoritare din Transilvania, Banat și Bucovina, care au hotărât colaborarea cu membrele Consiliului Național al Femeilor Române⁶⁷. Contesa Bethlen, baroneasa Huszar, doamnele Binder, Eschker și dr. Huzar, lidere delegațiilor maghiare, saxone, șvăbești și ucrainene au prezentat rapoarte și puncte de vedere personale (vezi Fig. nr. 8). Seara a avut loc o recepție la palatul Grigore Cantacuzino, în onoarea delegatelor asociațiilor feminine minoritare, cu participarea maestrului George Enescu și a baritonului George Folescu⁶⁸.

⁶¹ *Ibidem*, dosar 1166, f. 3v, manuscris.

⁶² *Ibidem*, f. 16, manuscris.

⁶³ *Ibidem*, f. 15, manuscris.

⁶⁴ Conseil National des femmes roumaines, Section de la Paix et des Minorités, *Rapport sur l'activité déployée de 1925 à 1929*, București, Tipografia Capitalei, 1930, p. 3-4.

⁶⁵ Consiliul Național al Femeilor Române a fost o asociație care s-a înființat la 4 iulie 1921, la București, iar scopul ei, conform Statutelor, era: „de a stabili o legătură de solidaritate între diferite societăți sau opere feminine și feministe, fără deosebire de confesiune, în scopul de a servi în modul cel mai puternic statul, familia și cauza feministă”. Din comitetul executiv, care s-a constituit pe 29 iunie 1922, făceau parte Calypso Botez – președintă, Alexandrina Cantacuzino, Eugenia de Reuss-Ianculescu și Zoe Râmniceanu – vice-președinte, Elena Meissner, Maria Baiulescu, Cornelia Emilian, Ella Negruzi, Elena Odobescu, Ecaterina Cerchez – membre.

⁶⁶ „Universul”, 24 octombrie 1925 în: ANR, Fond *familial Cantacuzino*, dosar 46, f. 13.

⁶⁷ Alexandrina Gr. Cantacuzino, *Cinsprezece ani de muncă socială și culturală. Discursuri, conferințe, articole, scrisori*, București, Tipografia Românească. 1928, p. 127.

⁶⁸ „Cuvântul”, 29 decembrie 1925; „Viitorul”, 28 octombrie 1925, în: ANR, Fond *familial Cantacuzino*, dosar 46, f. 15, 19.



Fig. nr. 8: Fotografie a Reuniunii femeilor din 25 octombrie 1925 din ziarul „Universul”.
(Sursa: ANR, Fond familial *Cantacuzino*, dosar 46, f. 1)

La 26 octombrie, Alexandrina Gr. Cantacuzino a ținut o cuvântare la întrunirea cu asociațiile feminine minoritare. A demonstrat că măsurile adoptate după război (de exemplu, reforma agrară) nu vizau numai minoritățile, ci pe toți cetățenii, a susținut o apropiere și colaborare bazată pe fapte, nu pe vorbe și a promis că, la următoarea reuniune din Transilvania, să răspundă la fiecare problemă ridicată de femeile minoritare. Totodată, s-a ales un comitet mixt româno-minoritar pentru a face legătura între Consiliul Național al Femeilor Române și societăți minoritare. La ora 4, au participat la un ceai oferit de Regina Maria, la Palatul Regal, fiind prezenți: d-na și dl. Argetoianu, d-na și dl. prof. N. Iorga, d-na I. G. Duca, Eliza Ion I.C. Brătianu, Simona Lahovary, general Averescu cu doamna, d-na și dl. general Florescu, Mihai Popovici, Alexandrina Gr. Cantacuzino, Calypso Botez, Ella Negruzzi, principesa Calimachi, dl. și d-na Emanoil Dumitrescu, general N. Petala, Stelian Popescu ș.a. Regina Maria s-a întreținut cu fiecare delegată în parte, ele fiindu-i prezentate de Alexandrina Gr. Cantacuzino⁶⁹.

⁶⁹ *Ibidem*.

III. Concluzii

Articolul este o introducere în istoria filialelor ardelenale ale SONFR, cu trimiteri demonstrate arhivistic la întemeiere și primele realizări. În anii interbelici au funcționat filiale ale SONFR și în Ardeal, care au colaborat cu cele din restul țării, membrele lor au participat la adunările, congresele anuale ale asociației și la alte inițiative comune.

Filialele ardelenale ale SONFR au avut destul de multe membre cotizante, lidere active și inovative și susținători constanți din rândurile preoților ortodocși. Astfel au reușit, fiecare în localitatea sa, să întemeieze grădinițe, școli, să organizeze conferințe, excursii, chete pentru strângerea de fonduri necesare ridicării de biserici, ajutoare pentru copiii nevoiași.

Arhivele păstrează și acte care dovedesc că după 1925 s-au întemeiat și alte filiale SONFR: la Beiuș⁷⁰, președintă Tuia dr. Papp Crișan, la Brașov⁷¹ – Zina Gh. Moroianu, la Oradea⁷² – doamna Mihulin, la Blaj⁷³ – Angela Ghețu, Maria Lupeanu, Gherla⁷⁴ – Benia col. Georgescu, Bistrița-Năsăud⁷⁵ – Valeria Bejan, Turda⁷⁶ – Lucreția Murășianu⁷⁷, Orșova⁷⁸ – Amalia protopop Câmpeanu, Câmpeni–Turda – Maria dr. Motora⁷⁹.

După 1925, membrele active ale acestor filiale au continuat să lupte pentru realizarea idealurilor asociației și au reușit să întrețină grădinițe, școli și institute, la Cluj să întemeieze în 1935 prima mănăstire de maici⁸⁰ și Institutul de surori de caritate Maici Ortodoxe „Sf. Elisabeta”⁸¹ ș.a.

Despre activitatea femeilor care au fost membrele filialelor SONFR din Ardeal se cunoaște foarte puțin, diverse surse istorice din localitățile României nu au fost încă descoperite și cercetate de istorici, rămâne ca speranță de viitor să se lumineze și aceste

⁷⁰ ANR, SANIC, Fond *SONFR*, dosar 701, f. 3.

⁷¹ *Ibidem*, dosar 743.

⁷² *Ibidem*, dosar 1049.

⁷³ *Ibidem*, dosarele 732, 753.

⁷⁴ *Ibidem*, dosar 951.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar 706.

⁷⁶ *Ibidem*, dosar 1191, 1192; despre filiala Turda în lucrările: Răzvan Mihai Neagu, Grigore Marchiș, Gheorghe Gotea, *Catedrala Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil din Turda 80 de ani de la sfințire 1935-2015*, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană & Edit. Mega, 2015; Dorin Cătălin Sas, *Preoteasa Lucreția Murășianu și Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române Turda*, Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2021.

⁷⁷ Lucreția Murășianu rămâne în istorie prin numeroase realizări. Astfel, ea a reușit să organizeze în Turda numeroase chete pentru strângerea fondurilor necesare construirii și împodobirii Catedralei, acordarea de ajutoare pentru elevi și săraci, desfășurarea unor serbări *Ziua Mamei*, *Duminica Ortodoxiei*, concerte religioase, concursuri școlare, serate muzicale ș.a. Astfel, la 27 mai 1919, orașul a fost vizitat de suveranii României reîntregite, regele Ferdinand și regina Maria, aflați într-un turneu prin Transilvania. În cadrul fastuoaselor ceremonii organizate la Turda cu prilejul vizitei regale, Lucreția Murășianu a fost cea care i-a adresat reginei Maria câteva cuvinte de bun venit, reținute în presa vremii – „Telegraful Român”, anul LXVII, Sibiu, 3 iunie 1919, nr. 51, p. 2: „[...] Majestate, Noi, femeile din Transilvania, până acum am fost ca niște albine răzlete fără mamă, fără regina conducătoare [...]. Trăiască Regina Noastră ! Trăiască Înalta Casă Domnitore !”.

⁷⁸ ANR, SANIC, Fond *SONFR*, dosar 1054.

⁷⁹ *Ibidem*, dosar 252, f. 7, 8.

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 138, f. 54-57.

⁸¹ *Ibidem*, dosar 149, f. 1-23.

necunoscute ale istoriei. Totodată, de reținut sprijinul constant și colaborarea cu biserica ortodoxă, mulți preoți, precum Ioan Lupaș, Nicolae Ivan la Cluj, Ștefan Russu la Târgu Mureș, Coriolan Buracu la Mehadia, Ioan Imbroane la Timișoara, implicându-se direct în aceste asociații feministe și sprijinind inițiativele lor sociale, educative și culturale.

În final, rămân actuale cuvintele și sentimentele exprimate de Alexandrina Gr. Cantacuzino – care în epocă a avut faima unui mare orator – în articolul *Ardealul*: „Ardealul, cuvânt ce face să tresară toate inimile de români, pentru că nici o regiune a țării nu simbolizează mai mult și mai bine caracterul specific al rasei: demnitate, chibzuință, dârzenie, hărnicie, voință. Ardealul este o podoabă sfințită prin suferințe și o pilduire de rezistență care ne dă nădejdea în forțele vii și nesecate ale neamului. [...]. Da, suntem pro Ardeal, da, suntem cu toții pro Ardeleni, Basarabeni, Bucovineni și cu credință neclintită vom duce cea mai aprigă luptă de luminare a conștiinței tuturor popoarelor de pe toate continentele, despre dreapta și sfânta noastră cauză, lăsând cu limbă de moarte celor ce ne vor urma, fără răgaz să aibă un singur scop în viață: Reîntregirea României, deci Pro Patria!”⁸².

⁸² *Articol cenzurat al Alexandrinei Cantacuzino despre Ardeal*, în: ANR, SANIC, fond *familial Cantacuzino*, dosar 1078/1911-1941, f. 186, manuscris.

FIGURI FEMININE EMBLEMATICHE

